

Ю. В. Терехова,

Національна академія Національної гвардії України, м. Харків

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У ДИСКУРСІ СПОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

У статті досліджуються проблеми, пов'язані із вивченням гендерних особливостей мови у дискурсі спору. Автор приходиться до висновку, що параметри спору в українській художній літературі відрізняються від параметрів, які використовують автори англійської художньої літератури.

Ключові слова: гендер, мовленнєва поведінка, мовленнєвий етикет, кінесика, конфлікт.

В статье исследуются проблемы, связанные с изучением гендерных особенностей языка в дискурсе спора. Автор приходит к выводу, что параметры спора в украинской художественной литературе отличаются от параметров, которые используют авторы английской художественной литературы.

Ключевые слова: гендер, языковое поведение, разговорный этикет, кинесика, конфликт.

This article focuses on peculiarities of gender in the dispute discourse. The author came to a conclusion that characteristics of dispute in the Ukrainian belles-lettres, used by Ukrainian writers differ from the English one.

Key words: gender, language behavior, conversational etiquette, kinesics, conflict

Проблема вивчення гендерних особливостей мови на матеріалі ситуації спору пов'язана з появою нового напрямку мовознавства – лінгвістичної гендерології. Причиною формування цього напрямку стали зміни в соціальному житті: підвищення активності жінки в сьогодинньому суспільстві, участь жінок у всіх сферах діяльності. Гендерна проблематика складна і багатогранна. Ця галузь мовознавства почала розвиватися в 70-х роках з появою феміністичного руху в розвинених західних країнах, проте і в нашу добу гендер у мовознавстві перебуває у стані становлення, експериментальних пошуків і, звичайно, помилок. Знайти відповіді на всі складні і дискусійні питання в названій царині може тільки ретельний аналіз мовної поведінки жінок у різних типах дискурсу, зокрема в конфліктному. **Актуальність обраної теми** пояснюється її відповідністю напрямкам сучасних наукових досліджень мови, важливістю виявлення специфіки мовної поведінки жінок у ситуації конфлікту.

На сьогодні з'явилося багато робіт, у яких досліджується гендерні аспекти мови. У наукових джерелах обґрунтоване визначення самого поняття *гендер*, яке стало загально визнаним. Як відомо, гендер – це соціальна стать, яка синтезує культурне і біологічне в людині [1]. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених гендерній тематиці, багато питань ще не висвітлені вичерпно. До них належить і питання про гендерний аспект спору.

Мета цієї роботи – виявити специфіку поведінки жінок у ситуації спору.

У наукових працях переконливо доведено, що від гендерних особливостей не можна відмовитися: вони закладені в природі людини. Багатовікова історія людства виробила свій погляд на соціально-статусні ролі чоловіків і жінок, дала свої оцінки, які, на жаль, підтримуються все ще існуючими дискримінаційними соціальними нормами і установками. На думку І. Г. Ольшанського, мова як виявляє, так і невілює гендерні відмінності. Такого типу баланс склався в процесі тривалого формування мовленнєвої системи, становлення національних норм. Гендерний підхід не може бути антиісторичним, спрямованим тільки на виявлення якогось моменту суспільної зацікавленості, іноді перебільшеної і кон'юктурної [3].

Будь-яке явище розглядається на прикладі чогось. Це може бути якийсь предмет, істота, інформація і т. ін. Гендерні аспекти мови доцільно розглядати на прикладі певної мовленнєвої ситуації. У нашій роботі обрана ситуація спору.

Поняття «спір» має багато значень. Для всіх зафіксованих у словниках значень спільним є протиставлення, наявність розбіжностей у поглядах учасників спору та відсутність єдиної думки у них. Якщо ж зробити загальне визначення поняття, то можна сказати, що спір – це будь-яке зіткнення несумісних думок, під час якого кожна сторона відстоює свою правоту. Спори можна класифікувати за кількістю і метою учасників. Звичайно, що у кожній людині свій характер, тому поведінка різна: важко передбачити як поведе себе той чи інший учасник спору. Проте, цілком логічно припустити, що попри всі індивідуальні розбіжності все ж існують певні спільні гендерні ознаки мовної поведінки.

У цій роботі мовленнєва поведінка аналізувалася за такими параметрами: гендерний чинник у модифікації структури спору, аргументація спору, мовні засоби переконання і невербальні елементи спору.

Дослідження засвідчило, що параметри спору в українській художній літературі відрізняються від параметрів, які використовують автори англійської художньої літератури.

Перша ж відмінність стосується типу спору: в українській літературі найбільш зустрічається спори на побутові теми, а в англійській – спір заради встановлення істини і спір заради переконання. На відміну від англійської літератури, в структурах спорів, представлених в українській літературі, виявлено набагато більше порушень. Так, у спорах носіїв української мови відсутня комунікативна стратегія ввічливості. Можна зазначити ще одну тенденцію спорів, описаних в українській літературі: в них частіше беруть участь жінки, вони більш емоційні ніж чоловіки. В англійській художній літературі в спорах частіше беруть участь герої емоційні, тобто це залежить від характеру учасників спору, а не від статі.

У роботі було досліджено питання про вибір аргументів у спорі. Звернемося спочатку до спорів української художньої літератури в гендерному аспекті. Наприклад, аргументи жінок: «*Гляди, щоб тобі і справді*

не повилазило...», «не мети свого сміття, бо я тебе ним колись нагодую...», «Не мети до порога, бо візьму тебе за шию, як кішку та натовчу мордою в сміття...» Як бачимо, це переважно доводи від погроз. А ось аргументи чоловіків: «Йдіть, бабо, бо як не підете, то я вас силою потягну...», «коли хочеш, то я й тобі носа втру», «Як візьму налігача, то я вас обох обчухраю». Можна сказати, що об'єднує їх те, що це психологічні аргументи, якщо точніше – погроза, проте і в цьому випадку гендер проявляється по-різному. Жінки свої погрози пов'язують із сміттям, можливими фізичними негараздами (*щоб тобі не повилазило*). Чоловіки апелюють до сили, силового впливу.

У англійській художній літературі, на відміну від української, немає таких психологічних аргументів, як погроза чи кулак, вони більш мирні. Наприклад, психологічний аргумент чоловіка, представника високого соціального прошарку суспільства: «*adopt you as my daughter and settle money on you...*», «*would you rather marry...*»? «*Think of chocolates, and taxis, and gold, and diamonds*» [6]. Як видно жодної погрози, лише обіцянки. Якщо аналізувати аргументи жінок, то можна виділити суто «жіночий» психологічний аргумент, зроблений дівчиною неосвіченою: «*Every girl has a right to be loved*». Отже, на вибір аргументів не завжди впливає гендерний аспект, а частіше освіта і характер комуніканта. І в спорах обох мов використовується більше психологічних аргументів, бо вони більш дієві.

Мовні засоби спорів як англійської, так і української художньої літератури, було умовно поділено на дві групи: мовні засоби авторських коментарів та мовні засоби діалогічних висловлювань персонажів. Розглянемо їх окремо.

Спочатку проаналізуємо спори в українській художній літературі. Передусім дамо коротку характеристику мовним засобам авторських коментарів. Аналіз дозволив виділити мовні засоби, з допомогою яких автор описує емоційний стан чоловіків: «*крикнув*», «*сказав і зблід на виду*», «*сказав блідий неначе смерть*», «*спалахну полум'ям*», «*зблід на виду*», «*червоні губи побіліли наче полотно*» [2]. Порівняємо з мовними засобами, які стосуються жінок: «*обізвалась*», «*крикнула*», «*одказала*», «*зарепетувала не своїм голосом*», «*крикнула на всю хату*», «*ляснула*», «*сказала з злістю*» [2]. У цій групі мовних засобів гендерний чинник відіграє свою роль, бо, як можна відзначити, при описі жіночих емоцій, автор вживає лексичні одиниці із семантикою сили і динамічності голосу. Майже ідентично автор описує кінесику героїв.

Розглянемо мовні засоби діалогів, проаналізувавши слова, які провокують розвиток конфлікту. Наприклад: «*Геть собі к нечистій матері*», «*велика пані*», «*візьму за шию, як кішку*», «*натовчу мордою в сміття*», «*покаляєш золоті підківки*», «*А зас*» [2]. Як бачимо, чинниками конфлікту є порушення формул мовленнєвого етикету, протиставлення, вживання інтерактивних фразеологічних зворотів із грубим забарвленням.

Перейдемо до розгляду мовних засобів, які вживають в англійській художній літературі. Візьмемо до аналізу слова автора: «*with melancholy resignation*», «*jumping up*», «*tolerantly*», «*rising and following him*», «*bounding up again*», «*he throws himself ungraciously on the ottoman with his face towards the windows*» [6]. На відміну від українських авторів, англійці для опису емоційного стану не використовують кольороназви, багато уваги приділяють кінетиці і емоції. Про розвиток конфлікту свідчать лексичні одиниці з семантикою тональності і варіювання голосу. Наприклад: «*patiently*», «*suddenly resorting to the most thrillingly beautiful low tones in the best elocutionary style*», «*whimpering*». Звернемося до реплік персонажів, які свідчать про конфлікт: «*What on earth?*», «*Presumptuous insect!*», «*you selfish brute*», «*I wanted to smash your face*», «*I'd like to kill you*» [6]. Як бачимо, комунікатори порушують тактику мовленнєвого етикету, вживають фразеологічні звороти з грубим забарвленням, погрози у грубій формі. Вибір мовних засобів опису емоційного стану чоловіків і жінок різний і в англійських, і в українських художніх творах.

Перейдемо до останнього параметру цього дослідження – невербальних елементів спору. Вони вже були розглянуті в аналізі мовних засобів авторських коментарів, то ж підсумуємо результати.

В українській літературі автор описує жіночі і чоловічі емоції по-різному. Автор, описуючи жінок, використовує слова з яскравішим забарвленням. Наприклад, жінка може «*ляснути*», «*одрубати*», «*одрізати*», «*сказати через зуби*», «*просичати*», чоловіки ж «*спитати*», «*сказати*». Отже, автор для опису жіночих емоцій використовує лексичні одиниці з семантикою зміни голосу, а також слова, які описують погляд, а саме «*зиркнула*», «*скоса подивилася*». Описуючи чоловічі емоції, автор звертається до кольороназв. Гендерний чинник впливає на вибір одиниць для опису невербальних елементів.

Аналіз англійської художньої літератури показав, що крім гендеру, на поведінку впливають характер, інколи виховання. Наприклад, поведінка спокійного, але неможливого персонажу: «*tolerantly*», «*with melancholy resignation*», а ось невірніважений джентльмен «*jumping up*», «*bounding up again*». Звернемося до гендерного аспекту, порівнявши емоції чоловіка і жінки. Чоловік «*astounded*», «*he pulls her up*», «*catching her wrists*», «*he throws her roughly into the easy-chair*», «*thundering*». Ось реакція дівчини: «*breathless*», «*she crisps her fingers frantically*», «*crushed by superior strength and weight*», «*with bitter submission*». Як бачимо, крім гендерного чинника, велику роль відіграє характер комуніканта, мінімум опису кінетики, майже відсутні кольороназви і опис погляду, рідко автор описує голос.

Як свідчать результати дослідження, гендерний чинник відіграє важливу роль у мовленнєвій поведінці. Цікавим є питання про комунікативні стратегії спору в гендерному аспекті, національні особливості мовленнєвої поведінки в спорі у порівнянні з гендерними. Ці питання можуть розглядатися як перспектива дослідження проблеми.

Література:

1. Клюев Е. В. Речевая коммуникация: Учебное пособие для университетов и вузов. – М. : Изд-во ПРИОР, 1998. – С. 11.

2. Нечуй-Левицький І. С. Кайдашева сім'я. Повість. – К. : Дніпро, 1980. – 237 с.
3. Ольшанский И. Г. Рецензия на книгу А. В. Кириловой «Гендер: лингвистические аспекты» // Филологические науки. – 2000. – № 3. – С. 133.
4. Cameron D. *Feminism and Linguistic Theory*. London: McMillan, 1985; Smith P. *Language, the Sexes and Society*. – Oxford : Blackwell Publishers, 1985.
5. Holmes J. Paying compliments: A sex-preferential politeness strategy // *Journal of Pragmatics*. – 1988. – Vol. 12. – № 4. – P. 447.
6. Shaw B. *Pygmalion* / B. Shaw. – London : Dover Publications, 1994. – 82 p.